

برآورد شاخص امید زندگی فعال مردان در نقاط شهرک و روستایی کشور در سال ۱۳۸۵ با استفاده از روش‌های غیر مستقیم

فصلنامه جمعیت. تابستان ۹۱

نادر مطیع حق شناس

• عضو هیأت علمی و مدیر گروه جمعیت، منابع، اشتغال و بهره‌وری مرکز مطالعات
و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه

مهمسافتاحی

• پژوهشگر و دانش‌آموخته رشته جمعیت‌شناسی

چکیده^۱

هدف اصلی این مقاله برآورد شاخص امید زندگی فعال مردان در نقاط شهری و روستایی کشور در سال ۱۳۸۵ با استفاده از روشهای غیرمستقیم جمعیت شناختی می‌باشد. روش پژوهش مبتنی بر تجزیه و تحلیل ثانوی است. منابع اصلی این مقاله را نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵ مرکز آمار ایران و جداول عمر خلاصه کشور سال ۱۳۸۵ تهیه شده در مرکز مطالعات و پژوهشهای جمعیتی آسیا و اقیانوسیه تشکیل می‌دهند. نتایج بررسی از سطح و روند تغییرات امید زندگی فعال مردان به تفکیک گروه‌های سنی در کل کشور و نقاط شهری و روستایی نشان داد این تغییرات از بالا ترین سطح خود در گروه سنی ده ساله شروع شده و با بالا رفتن سن افراد از میزان امید زندگی فعال کاسته می‌شود و در آخرین گروه سنی به کمترین حد خود می‌رسد. البته میزان این روند در نقاط روستایی کمی متفاوت‌تر از کل کشور و نقاط شهری بوده است. همچنین مطالعه نشان داد که تفاوت‌هایی در میزان امید زندگی فعال و میانگین خام فعالیت اقتصادی در نقاط شهری و روستایی و کل کشور وجود دارد و شاخص امید زندگی فعال در مناطق روستائی شتاب بیشتری به خود گرفته است. این مسئله، نیاز به وضع قوانین و سیاست‌های جدیدی را در بخش تامین و رفاه اجتماعی کشور ایجاب می‌نماید که برای سیاست‌گذاران مهم خواهد بود.

واژگان کلیدی: امید زندگی فعال، میانگین خام فعالیت اقتصادی و ایران.

۱. در این مقاله، جداول عمر مورد استفاده برای سنجش امید زندگی فعال، برگرفته شده از طرح پژوهشی مصوب شورای پژوهشی مرکز مطالعات و پژوهشهای جمعیتی آسیا و اقیانوسیه می باشد که توسط سرکار خانم هما آقا در سال ۱۳۸۷ انجام شده است.

مقدمه

چگونگی روند توسعه اقتصادی - اجتماعی هر کشور را منابع انسانی آن تعیین می کنند. منابع انسانی پایه اصلی ثروت ملتها را تشکیل می دهند. بنابراین بهره برداری کامل و متناسب از منابع انسانی هر کشور باید بعنوان یکی از هدفهای راهبردی توسعه در نظر گرفته شود.

منابع انسانی از مهم ترین عوامل در روند توسعه هر جامعه ای است. در مورد نقش و اهمیت نیروی انسانی در جهت توسعه همه جانبه کشور محققان توسعه بر این عقیده اند که از میان سرمایه های فیزیکی، تکنولوژیکی و انسانی، در مسیر تحولات تمدن غرب متغیر کلان سرمایه انسانی و بهره برداری صحیح از آن بیش ترین نقش را داشته است. جمعیت و نیروی انسانی، اجزای اصلی برنامه ریزیها، در سطوح مختلف ملی و منطقه ای بوده و بایستی در کلیه مراحل، به شکل جامع و همه جانبه مورد بررسی قرار گیرد. امروزه، حرکت در راستای توسعه پایدار، بدون برنامه ریزی نیروی انسانی امکان پذیر نمی باشد و سیاستهای مربوط به اشتغال باید با توجه به اهداف توسعه و بر پایه اشتغال کامل و در جهت استفاده بهینه از منابع انسانی تدوین گردد (فرجادی، ۱۳۸۱). امروزه کارشناسان اقتصادی، رشد و توسعه یافتگی را بر اساس میزان افراد شاغل به کار آن جامعه می سنجند. افزایش رشد اقتصادی از طریق کاهش بیکاری، افزایش نرخ مشارکت نیروی کار، کاهش فقر، تخفیف عوارض ناشی از بالا بودن بیکاری، پدید می آید.

پیش بینی ها حکایت از آن دارد که کل نیروی کار کشورهای در حال توسعه از حدود ۲/۱ میلیارد نفر در سال ۱۹۹۰ به ۲/۴ میلیارد نفر در سال ۲۰۰۰ و به حدود ۳ میلیارد نفر در پایان ربع اول قرن بیستم و یکم خواهد رسید. کشورهای در حال توسعه باید سالانه بیش از ۳۰ میلیون شغل جدید ایجاد کنند تا تعداد بیکاران در سطح فعلی ثابت بماند. کشور ایران نیز از تجربه سایر کشورهای در حال توسعه مستثنی نبوده است، تغییر ساختار و جوان شدن جمعیت و ورود شمار زیادی از جوانان به بازار کار ضرورت توجه به ایجاد اشتغال و بازار کار را اجتناب ناپذیر می سازد.

پدیده انفجار جمعیت در اواخر دهه ۱۳۵۰ و اوائل دهه ۱۳۶۰ و در نتیجه جوان شدن جمعیت با تأخیر ۱۵ تا ۲۰ سال تاثیر خود را بر بازار کار بر جای نهاده است. به طوریکه نسبت جمعیت ۲۹-۱۵ ساله در طی دهه ۸۰-۱۳۷۰ به یکباره از ۲۶/۶ درصد به ۳۰ درصد افزایش یافته، که این تغییر ساختار و جوان شدن جمعیت و ورود شمار زیادی از جوانان به بازار کار ضرورت توجه به اشتغال و بازار کار، بررسی طول عمر کار انسان، بررسی و مطالعه طول زمانی که انسان از سن کار خارج می شود و رسماً صلاحیت کار کردن از او سلب می شود (طول زندگی ناتوانی انسان) را اجتناب ناپذیر می سازد. بررسی این امر، از مهمترین کاربردهای جدول عمر در صنعت بیمه و تأمین اجتماعی می باشد. یکی از مهم ترین و قدیمی ترین ابزار جمعیت شناسی جدول عمر می باشد که بسیاری از شاخص های جمعیتی از طریق آن تهیه می شود و امروزه به منظور توصیف و تحلیل در بسیاری از علوم مانند جمعیت شناسی، بهداشت عمومی، اپیدمی شناسی، اقتصاد، جغرافیای جمعیت، بیولوژی، اشتغال و... بطور وسیعی کاربرد دارد (مجدآبادی، ۱۳۶۹).

با توجه به ساختار اجتماعی و اقتصادی کشور و محدودیت فعالیت و مشارکت زنان در فعالیت های اقتصادی و تفاوت های محسوس در میزان امید زندگی فعال در بین دو جنس، در این مقاله سعی بر آن شده، با استفاده از

جداول عمر به بررسی و برآورد نرخ مشارکت اقتصادی و میزان امید زندگی فعال مردان در نقاط شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵ پرداخته شود. از طرفی با عنایت به اینکه مطالعات کمتری در این زمینه انجام شده است، لذا این مطالعه هم از حیث علمی و هم به لحاظ کاربردی حائز اهمیت است.

اهداف مطالعه

هدف اصلی مقاله، بررسی روند تغییرات نرخ فعالیت اقتصادی و برآورد امید زندگی فعال مردان با تأکید بر بازشناسی عرضه نیروی کار در کل و به تفکیک نقاط شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵ می‌باشد. تبیین الزامات روشی و کاربردهای سیاستی در برنامه‌ریزی‌های اقتصادی و اجتماعی آتی دولت، هدف نهائی مقاله را تشکیل می‌دهد.

منابع داده ها و روش شناسی مطالعه

روش پژوهش مبتنی بر تجزیه و تحلیل ثانوی است. منابع و اطلاعات استفاده شده در این مقاله از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵ مرکز آمار ایران و نتایج طرح مصوب شورای پژوهشی مرکز مطالعات و پژوهشهای جمعیتی آسیا و اقیانوسیه در زمینه جداول عمر محاسبه شده برای مردان به تفکیک مناطق شهری و روستایی کشور در سال ۱۳۸۵ و نیز از روش‌های غیر مستقیم برآورد جمعیتی برای محاسبه شاخص امید زندگی فعال توسط نویسندگان مقاله استفاده شده است. اعتبار اطلاعات جداول عمر مبتنی بر اجماع نظر (اعتبار صوری) صاحب‌نظران جمعیتی در شورای پژوهشی مرکز بوده است. در این مقاله از طرح پژوهشی خانم هما آقا در مرکز مطالعات و پژوهشهای جمعیتی آسیا و اقیانوسیه تحت عنوان محاسبه جدول عمر خلاصه و کامل استان‌های ایران برای سال ۱۳۸۵ برای کل کشور و به تفکیک نقاط شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵ استفاده کرده و با رویکرد نوآورانه پژوهش در استفاده از روشهای جمعیتی و دخالت دادن نرخ مشارکت اقتصادی در جدول بقاء، امید زندگی فعال خالص (تعداد سالهای مورد انتظار برای فعالیت در هر گروه سنی) را محاسبه نموده ایم.

الزامات روشی : تعریف مفاهیم و نحوه محاسبه شاخص ها

هر چند که همه انسانها به نوعی در فعالیت‌هایی که ویژگی‌های کار را دارد، شرکت دارند، اما کسانی که بطور عمده درگیر فعالیت‌های کار و مشاغل رسمی هستند، جمعیت فعال نامیده می‌شوند. لذا برای تفکیک بهتر مفاهیم از یکدیگر لازم است تا برخی از مفاهیم بکار رفته در جریان تحقیق تعریف شوند :

جمعیت فعال اقتصادی: تمام افراد ۱۰ ساله و بیش تر (حداقل سن تعیین شده)، که در هفته تقویمی قبل از هفته آمارگیری (هفته مرجع) طبق تعریف کار، در تولید کالا و خدمات مشارکت داشته (شاغل) و یا از قابلیت مشارکت برخوردار بوده اند (بیکار)، جمعیت فعال اقتصادی محسوب می‌شوند (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۶).

امید زندگی فعال خالص: تعداد سالهای مورد انتظار برای فعالیت در هر گروه سنی.

میانگین سالهای فعالیت خام ویژه سنی: میانگین سالهایی که به طور متوسط یک فرد در هر گروه سنی به کار و فعالیت اقتصادی می‌پردازد.

$$MCSAY = \sum_i^n A * 5$$

نرخ مشارکت اقتصادی (نرخ فعالیت): عبارت است از نسبت جمعیت فعال (شاغل و بیکار) ۱۰ ساله و بیشتر (یا ۱۵ ساله و بیش تر) به جمعیت در سن کار ۱۰ ساله و بیش تر ضرب در ۱۰۰.

امید زندگی فعال خالص: به طور تئوریک، در صورت وجود جدول عمر برای افراد جامعه، می توان با دخالت دادن میزان فعالیت، امید زندگی فعال خالص را محاسبه کرد. طرز محاسبه آن اختلاف زیادی با طرز تهیه جدول عمر ندارد. تنها با ضرب کردن Lx های جدول عمر در میزان فعالیت در هر گروه سنی مربوط، Lx های جدید بدست می آید، که نشان دهنده سالهای فعالیت در هر گروه سنی است و با تبدیل Lx های جدید به Tx می توان امید زندگی فعال خالص را برای هر گروه سنی بدست آورد (Smith, ۱۹۹۲).

مروری بر ادبیات و پیشینه موضوع

در نگاهی به سابقه پژوهش های انجام گرفته در این زمینه می توان به طرح پژوهشی خانم آقا در سال ۱۳۷۷ در خصوص « بررسی روند اشتغال و تحولات شغلی در ایران » اشاره نمود. ایشان با استفاده از آمارهای ۴ سرشماری و در یک دوره ۳۰ ساله از سال ۱۳۴۵-۱۳۷۵ به بررسی وضعیت اشتغال، بیکاری، بخش های مختلف اشتغال و روند آن و مطالعه جایگزینی نیروی کار و روند تحولات آن پرداخته اند. یافته های بررسی نشان می دهد که نرخ بیکاری در فاصله ۳۰ سال گذشته پس از یک روند افزایشی سریع تا سال ۱۳۶۵، در سال ۱۳۷۵ کاهش اندکی داشته است. بالاترین نرخ بیکاری در سال های مورد بررسی مربوط به استان خوزستان و کمترین آن متعلق به استان یزد است. بیکاری در مناطق روستایی بیشتر از مناطق شهری است. بیکاری زنان که در سال ۱۳۴۵ کمتر از مردان بوده از سال ۱۳۵۵ به بعد بیشتر از مردان شده است (مطیع حق شناس، ۱۳۸۱).

در پژوهش دیگری خانم آقا در سال ۱۳۸۷ به محاسبه جدول عمر خلاصه و کامل استان های ایران به تفکیک مناطق شهری و روستایی و جنس برای سال ۱۳۸۵ پرداخته است. یافته های بررسی نشان می دهد که بیشترین امید زندگی در لحظه تولد برای استان تهران و پس از آن استان قم و گیلان و کمترین امید زندگی در لحظه تولد متعلق به استان خراسان شمالی، خراسان جنوبی و کردستان بوده است. در مناطق شهری نیز استان های تهران، گیلان، مرکزی و اصفهان بیشترین امید زندگی را داشته و استانهای خراسان شمالی، خراسان جنوبی و سیستان و بلوچستان کمترین امید زندگی را داشته اند. یکی از نکات قابل توجه در نتایج به دست آمده این است که میزان امید زندگی در لحظه تولد زنان و مردان در ایران اختلاف کمتری نسبت به موازین جهانی دارد. به عبارت دیگر اختلاف امید زندگی زنان و مردان در متوسط جهانی و بیشتر کشورهای دنیا بین ۳ تا ۴ سال است در حالیکه در ایران اختلاف کمتر از ۳ و در بعضی از استانها کمتر از ۱ می باشد. این اختلاف در مناطق روستایی کمتر از مناطق شهری است. بررسی نسبت جنسی در گروه های سنی بالاتر از ۷۰ سال سرشماری ها نیز نشان می دهد که نسبت جنسی این گروه های سنی در ایران بسیار بیشتر از جهان و کشورهای دیگر است که این آمار نیز تاییدی بر نتایج به دست آمده در این بررسی می باشد (آقا، ۱۳۸۷). در مطالعه ای که میرزائی و همکارانش تحت عنوان بررسی و تحلیل مسائل و چالش های جمعیتی ایران و پیامدهای آن در سال ۱۳۸۲ برای کمیسیون جمعیت و چالش های اجتماعی شورای عالی انقلاب فرهنگی انجام داده اند، تلاش نموده اند در بخش اول گزارش طرح پژوهشی ضمن مطالعه روند تغییرات ساختار سنی جمعیت ایران در نیم قرن گذشته، مقطع فعلی و نیم

قرن آتی، پیامدهای جمعیتی تغییرات ساختار سنی جمعیت را نشان دهند. نتایج نشانگر تغییرات قابل ملاحظه در نسبت بستگی (بار تکفل نظری) جمعیت، به عنوان یکی از پیامدهای جمعیتی بارز تغییر در ساختار سنی جمعیت می باشد. در مسیر انتقال ساختار سنی جمعیت از جوانی به سالخوردگی نسبت درصد جمعیت واقع در سنین ۶۴-۱۵ سالگی که جمعیت بالقوه فعال را تشکیل می دهد افزایش می یابد. کاهش بار تکفل می تواند از نقطه نظر توسعه اقتصادی و اجتماعی مطلوب تلقی شود، زیرا بیانگر آن است که نسبت کسانی که در سن فعالیت هستند در مقایسه با نسبت افرادی که خارج از سنین فعالیت هستند افزایش یافته است. در برابر کاهش فشارها و تنگناهای مرتبط با تأمین نیازهای نوزادان و نوجوانان، نیازهای سالمندان رو به فزونی خواهد نهاد. به عبارت دیگر، در نیم قرن گذشته مسئله جوانی جمعیت در ایران محوریت داشته و در نیم قرن آتی به تدریج مسئله سالخوردگی جمعیت و تمرکز نسبی بر سنین میانسالی نمود و محوریت خواهد داشت (میرزایی و همکاران، ۱۳۸۲). در مطالعه ای که مهریار و احمدنیا تحت عنوان انتقال ساختار سنی جمعیت در ایران و نتایج کوتاه و بلند مدت کاهش قابل ملاحظه باروری در اواخر قرن بیستم در سال ۲۰۰۴ انجام داده اند، نشان می دهد که نتیجه این انتقال، کاهش چشمگیر نسبت کودکان ۴-۰ ساله از کل جمعیت و در مقابل افزایش سهم نسبی سالمندان به رقم بالای ۵ درصد بوده است. نشانه های روشنی از باز شدن پنجره جمعیتی فرصت یا منفعت جمعیتی در ایران را می توان ملاحظه نمود. افزایش تعداد جمعیت واقع در سن فعالیت اقتصادی ۵۹-۲۵ ساله فرصت جدیدی برای رشد، پس انداز و سرمایه گذاری در کشور خواهد بود. در مقابل، با افزایش تعداد سالمندان، نیازهای اختصاصی تر آنان از جمله نیازهای دارویی و نگهداری از افراد سالمند برای تأمین رفاه حال سالمندان نیز افزایش می یابد. این مسئله از جمله چالش های عمده در آینده کشور خواهد بود (مهریار و احمدنیا، ۲۰۰۴).

مبانی چارچوب نظری

منابع انسانی از مهم ترین عوامل در روند توسعه هر جامعه ای است. در مورد نقش و اهمیت نیروی انسانی در جهت توسعه همه جانبه کشور محققان توسعه بر این عقیده اند که از میان سرمایه های فیزیکی، تکنولوژیکی و انسانی، در مسیر تحولات تمدن غرب، متغیر کلان سرمایه انسانی و بهره برداری صحیح از آن بیش ترین نقش را داشته است. به نظر هاریسون نظریه پرداز توسعه «منابع انسانی پایه اصلی ثروت ملت ها را تشکیل می دهند. سرمایه و منابع طبیعی عوامل تبعی تولیداند. در حالی که انسان ها عوامل فعالی هستند که سرمایه ها را متراکم می سازند، از منابع طبیعی بهره برداری می کنند، سازمان اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را می سازند و توسعه ملی را به جلو می برند». کشوری که نتواند مهارت ها و دانش مردمش را توسعه دهد و از آن به نحو موثری در اقتصاد ملی بهره برداری کند، به وضوح قادر نیست هیچ چیز دیگری را توسعه بخشد.

عوامل موثر بر عرضه نیروی انسانی

عرضه نیروی کار عبارت است از شمار افرادی که در یک کشور در جستجوی کار هستند. در اساس عرضه نیروی کار به رشد جمعیت، ترکیب سنی، جنسی و نرخ مشارکت هر یک از گروه های جمعیتی وابسته است. رشد زیاد جمعیت موجب تسریع رشد عرضه نیروی کار در آینده می شود. ترکیب سنی و جنسی جمعیت نیز بر

عرضه نیروی کار موثر است. هر چه نسبت جمعیت ۱۰ ساله و بالاتر (یعنی افرادی که بر اساس تعریف آماری می توانند وارد بازار کار شوند) به کل جمعیت بیشتر باشد، عرضه نیروی کار بیشتر است. کم یا زیاد بودن سهم زنان در بازار کار کشور نیز در عرضه نیروی انسانی نقش مهمی دارد (کاظمی پور، ۱۳۸۵).

عوامل موثر بر تقاضای نیروی انسانی

بطور کلی، تقاضای نیروی انسانی تابع رشد اقتصادی، بهره وری نیروی انسانی، تکنولوژیکی مورد استفاده و قیمت‌های نسبی کار و سرمایه است. در سطح کلان، میزان رشد اشتغال تابع رشد اقتصادی و افزایش تولید ناخالص داخلی است. با افزایش تولید، نیاز به نیروی انسانی افزایش می یابد و اشتغال بیشتری را موجب می شود. یکی از عوامل موثر بر تقاضای نیروی انسانی، رشد بهره وری نیروی کار است. تقاضا برای نیروی کار به طور مستقیم تابع رشد تولید و به طور معکوس تابع بهره وری نیروی کار است و هر چه بهره وری نیروی کار بیشتر باشد با فرض ثابت ماندن مقدار تولید، تقاضا برای نیروی کار کمتر خواهد بود. عامل مهم دیگر تعیین کننده تقاضا برای نیروی انسانی، ضریب کاربری با سرمایه بری تولید است. ضریب کاربری با سرمایه بری تولید اثر چشمگیری بر میزان اشتغال دارد؛ زیرا بر برخی محصولات، در مقایسه با محصولات دیگر، در هر واحد محصول یا در هر واحد سرمایه، به کار بیشتری نیاز دارند و بنابراین گسترش این نوع محصولات اشتغال بالاتری را در پی خواهند داشت. دستیابی به اشتغال کامل به عنوان یکی از مولفه های اساسی توسعه اجتماعی- اقتصادی همواره مورد توجه اندیشمندان و صاحب نظران قرار داشته و از دیدگاه های مختلف تعاریف و نظریات گوناگونی در این باره ارائه شده است. لیکن نظریات و تئوری های پایه ای و کلی مربوط به مبحث اشتغال، بطور عمده توسط اقتصاددانان مطرح شده است، دیدگاه های اصلی در این زمینه عبارت اند از:

نظریه نئوکلاسیکها

نئوکلاسیکها تقاضای نیروی کار را تابعی از ارزش تولید نهایی نیروی کار می دانند و استدلال می کنند تا زمانی که ارزش تولید نهایی کار از هزینه آن (دستمزد پرداختی) بیشتر باشد، تولیدکنندگان کارگران بیشتری استخدام خواهند کرد و عرضه نیروی کار نیز تابعی از فعالیت کارگر است.

به نظر نئوکلاسیکها، بیکاری غیر ارادی در جامعه وجود ندارد، ولی در رابطه با نیروی کار بیکاری اصطلاحی را می پذیرند؛ زیرا در بازار کار همواره حرکت وجود دارد. برخی بازنشسته می شوند، گروهی برای اولین بار وارد بازار کار می شوند، بعضی از شرکتها کار خود را گسترش می دهند و کارگران تازه استخدام می کنند، بنگاههای دیگری ورشکست می شوند و کارگران خود را اخراج می کنند. از آنجا که یافتن کار جدید برای فرد مدت زمانی به طول می انجامد، همواره بیکاری اصطلاحی وجود خواهد داشت و این بیکاری یک نرخ طبیعی به دنبال خواهد داشت. نرخ بیکاری در دوران های مختلف بین ۴ تا ۷ درصد کل نیروی کار برآورد شده است.

دیدگاه تودارو

تودارو معتقد است شمار افرادی که در یک کشور کمتر توسعه یافته در جست و جوی کار هستند، اساسا به

اندازه و ترکیب سنی جمعیت آن کشور بستگی دارد. در اقتصادی که نرخ زاد و ولد و مرگ و میر بالاست، درصد بیشتری از کل جمعیت در گروه سنی وابسته (۱۴-۰) قرار می گیرند تا اقتصادی که در آن نرخ زاد و ولد و مرگ و میر پایین است. بنابراین، کاهش سریع نرخ مرگ و میر حجم نیروی کار را گسترش می دهد و این در حالی است که نرخ همیشه بالای زاد و ولد موجب خواهد شد که نسبت وابستگی بیشتر شود و نیروی کار در آینده با سرعت افزایش یابد.

در ضمن کاهش باروری در حجم نیروی کار و ساخت‌های سنی با تاخیر بسیار تاثیر می گذارد، حتی اگر کاهش سریع باشد. دلیل وجود این امر وجود نیروی محرکه جمعیت است. تودارو می افزاید به منظور درک کامل اهمیت مسئله اشتغال باید علاوه بر بیکاری آشکار آن تعداد کارگرانی را که ممکن است ظاهراً فعال باشند، ولی در مفهوم اقتصادی بطور فاحشی کم بهره برداری شوند را نیز به حساب آوریم.

پروفسور ادگار می گوید، علاوه بر تعداد افرادی که بیکار هستند و بسیاری از آنها ممکن است درآمدی حداقل از طریق نظام خانوادگی دریافت کنند، لازم است که به ابعاد دیگری توجه کنیم. این ابعاد عبارت اند از:

۱. زمان: بسیاری از کسانی که شاغل اند مایل هستند که ساعات بیشتری در روز، هفته یا سال کار کنند.
۲. قوه کار: ملاحظات مربوط به سلامتی و تغذیه را به همراه دارد.
۳. بهره‌وری: فقدان آن را می توان اغلب ناشی از ناکافی بودن منابع مکمل دانست که با آنها کار می کنند.
۴. ابعاد و موانع فرهنگی، انگیزه‌ها و طرز تفکر (کاظمی پور، ۱۳۸۵).

یافته‌ها

تصویر کلی از روند تغییرات نرخ مشارکت اقتصادی در جهان

اشتغال کامل، مساله اصلی دولتهای رفاه بعد از جنگ دوم جهانی و یکی از فرضیات اصلی برنامه کینز برای ارضای خواسته‌های افراد بود. چرا که اشتغال برای اکثریت جمعیت فعال و وابستگان آنها منبع عمده درآمد محسوب می شد و نوعی از اشتغال کامل اولین منبع تضمین درآمد و تامین مالی خانواده‌ها بود. به شکل دقیق‌تر تجربه بیمه بیکاری در سالهای بین دو جنگ نشان داده بود که بیکاری انبوه، بار سنگینی بر بودجه دولت تحمیل می کند، چون از یک طرف باعث می شود درآمد دولت کاهش یابد و از سوئی دیگر، مخارج دولت، یعنی بیمه بیکاری و کمکهای اجتماعی به افراد بیکار و وابستگان آنها افزایش یابد. این کاهش درآمد و افزایش هزینه‌ها، قدرت تامین مالی مخارج دولت را در بلند مدت کاهش می دهد. به این دلیل و دلایل دیگر، تضمین سطوح بالای اشتغال از طریق مدیریت تقاضا و تنظیم بازارها در اقتصاد، یک جزء کلیدی از دولت رفاه بعد از جنگ دوم جهانی بوده است. بنابراین نرخ بیکاری در خلال دوره ۱۹۷۳-۱۹۶۰ در کشورهای عضو سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه از متوسط ۲۵/۳ درصد به ۲/۷ درصد در سال ۱۹۹۷ کاهش یافت. نرخ بیکاری در این سال برای ژاپن ۴/۳ درصد، کره ۸/۲ درصد و برای کشورهای عضو اتحادیه اروپا، ۲/۱۱ درصد بوده است (نقوی، ۱۳۸۰).

بر اساس اعلامیه سازمان جهانی کار از آنجا که حدود ۸۰ درصد نیروی کار جهان در کشورهای در حال توسعه به سر می برند، تا سال ۲۰۱۵ باید ۴۳۰ میلیون فرصت شغلی ایجاد شود تا سرعت اشتغال زایی با سرعت افزایش عمده نیروی کار هماهنگ باشد و طرح کار شایسته به منزله یک ابزار علمی و متوازن کننده برای توجه

به مشکلات ناشی از بیکاری شناخته شود (آتیه، ۱۳۸۵).

روند تغییرات نرخ مشارکت اقتصادی در ایران

ایران از نظر ساختار جمعیتی، کشوری جوان به شمار می آید و نرخ مشارکت اقتصادی ۴۰ درصدی جوانان ایران، سرمایه ای بزرگ برای حال و آینده به حساب می رود، لذا از حساسیت خاصی برخوردار است. با توجه به اینکه جوانان آسیب پذیرترین گروه را در کل جمعیت کشور تشکیل می دهند، لذا باید اشتغال زایی، تامین مسکن و نیازهای معیشتی باید با سرعت، دقت و برنامه ریزی خاصی همراه باشد.

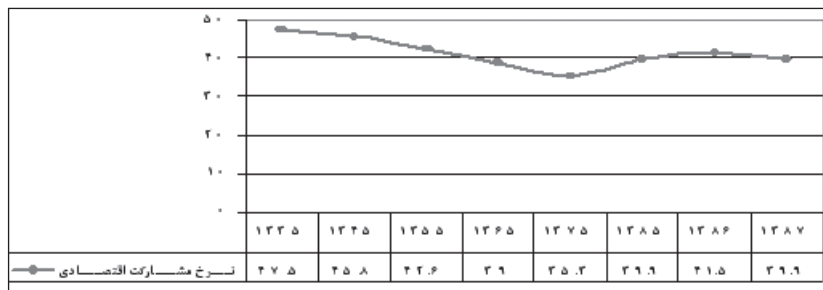
روند تحولات جمعیتی کشور نشان می دهد که جمعیت ایران در طول دهه ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ از رشد بالایی برخوردار بوده است. آمار نشان می دهد که در طی سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ میزان باروری کل از ۶/۰۹ در سال ۱۳۵۵ به ۶/۲۴ در سال ۱۳۶۵ با یک تفاوت ۰/۱۵ افزایش داشته است. در دهه دوم انقلاب موفقیت های چشمگیری از نظر کاهش نرخ موالید و کنترل رشد جمعیت حاصل شد. در این دهه نرخ رشد جمعیت از ۳/۲ درصد در سال ۱۳۶۸ به ۱/۲ درصد در سال ۱۳۷۹ کاهش و میزان باروری کل به ۲/۱ فرزند در حد جانشینی رسیده است.

تجربه ایران در خصوص تحولات جمعیتی نشان می دهد که علیرغم کند شدن آهنگ نرخ رشد جمعیت، به دلیل تاثیر متغیرهای جمعیتی و نرخ رشد جمعیت فعال کشور (به لحاظ ساختار سنی جمعیت) و فقدان شغل در بازار کار کشور، مساله اشتغال و بیکاری به عنوان یکی از چالشهای عمده فرا روی رشد و توسعه کشور مطرح شده است (مطیع حق شناس، ۱۳۸۳).

جدول شماره ۱: نرخ اشتغال، بیکاری و مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر کل کشور در فاصله سالهای ۸۷-۱۳۳۵			
شاخص/سال	نرخ اشتغال	نرخ بیکاری	نرخ مشارکت اقتصادی
۱۳۳۵	۹۷/۴	۲/۶	۴۷/۵
۱۳۴۵	۹۰/۴	۹/۶	۴۵/۸
۱۳۵۵	۸۹/۸	۱۰/۲	۴۲/۶
۱۳۶۵	۸۵/۸	۱۴/۲	۳۹
۱۳۷۵	۹۰/۹	۹/۱	۳۵/۳
۱۳۸۵	۸۸/۴	۱۱/۶	۳۹/۹
۱۳۸۶	۹۰/۱	۹/۹	۴۱/۵
۱۳۸۷	۹۰/۴	۹/۶	۳۹/۹

منبع: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۸۵-۱۳۳۵ و آمارگیری از ویژگی های اشتغال و بیکاری ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷.

بر اساس نتایج جدول (۱) مطالعه روند کلی وضعیت نرخ مشارکت اقتصادی جمعیت کشور نشان می دهد که در فاصله سالهای ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۷ نرخ مشارکت اقتصادی یک روند کاهشی داشته است بطوریکه از ۴۷/۵ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۳۹/۹ درصد در بهار ۱۳۸۷ رسیده است و شاخص تغییرات، کاهش ۸ درصدی را نشان می دهد. نمودار شماره (۱) به روشن تر شدن این روند کمک می کند.

نمودار شماره ۱: روند نرخ مشارکت اقتصادی در ایران از سال ۱۳۲۵ تا ۱۳۸۷

جدول شماره ۲: روند تغییرات شاخص های عمده نیروی کار در نقاط شهری و روستایی طی سالهای ۱۳۸۶-۸۷						
۱۳۸۷			۱۳۸۶			منطقه/شاخص
روستایی	شهری	کل	روستایی	شهری	کل	
۴۴/۵	۳۷/۹	۳۹/۹	۴۶/۵	۳۹/۳	۴۱/۵	نرخ مشارکت اقتصادی
۶/۲	۱۱/۳	۹/۶	۵/۲	۱۲/۳	۹/۹	نرخ بیکاری
۹۳/۸	۸۸/۷	۹۰/۴	۹۴/۸	۸۷/۷	۹۰/۱	نرخ اشتغال

منبع: مرکز آمار ایران، آمارگیری از ویژگی های اشتغال و بیکاری ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷.

جدول شماره (۲) روند تغییرات را بر اساس طرح آمارگیری نیروی کار که با هدف برآورد شاخص های نیروی کار به صورت فصلی و سالانه و همچنین تغییرات آن در کل کشور، نقاط شهری و روستایی انجام شده، به روش نمونه گیری چرخشی نشان می دهد. در حالت کلی، روند نرخ مشارکت اقتصادی در کل کشور و در نقاط شهری و روستایی در سال ۱۳۸۷ نسبت به سال ۱۳۸۶ روند کاهشی داشته است.

جدول شماره (۳): جدول عمرخالصه مردان کل کشور در سال ۱۳۸۵

سن	q(x,n)	l(x,n)	d(x,n)	S(x,n)	L(x,n)	T(x,n)	e(x)
۰	-/۰.۲۱۷۱	۱۰۰۰۰۰	۲۱۷۱	-/۹۷۷۰۹	۹۸۰۵۶	۷۱۲۹۹۹۹	۷۱/۳
۱	-/۰.۳۴۹	۹۷۸۲۹	۳۴۲	-/۹۹۶۵۹	۳۹۰۴۸۹	۷۰۳۱۹۴۳	۷۱/۹
۵	-/۰.۲۲۷	۹۷۴۸۷	۲۲۱	-/۹۹۷۹۰	۴۸۶۸۸۰	۶۶۴۱۴۵۴	۶۸/۱
۱۰	-/۰.۱۹۳	۹۷۲۶۵	۱۸۷	-/۹۹۷۳۱	۴۸۵۸۵۹	۶۱۵۴۵۷۴	۶۳/۳
۱۵	-/۰.۳۷۶	۹۷۰۷۸	۳۶۵	-/۹۹۵۴۳	۴۸۴۵۵۲	۵۶۶۸۷۱۵	۵۸/۴
۲۰	-/۰.۵۲۱	۹۶۷۱۳	۵۰۴	-/۹۹۴۷۹	۴۸۲۳۳۹	۵۱۸۴۱۶۲	۵۳/۶
۲۵	-/۰.۵۱۳	۹۶۲۱۰	۴۹۴	-/۹۹۴۶۲	۴۷۹۸۲۴	۴۷۰۱۸۲۳	۴۸/۹
۳۰	-/۰.۵۷۸	۹۵۷۱۶	۵۵۳	-/۹۹۳۴۴	۴۷۷۲۴۱	۴۲۲۱۹۹۹	۴۴/۱
۳۵	-/۰.۷۶۰	۹۵۱۶۳	۷۲۳	-/۹۹۰۵۹	۴۷۴۱۱۰	۳۷۴۴۷۵۸	۳۹/۴
۴۰	-/۰.۱۱۷۳	۹۴۴۴۰	۱۱۰۸	-/۹۸۴۵۱	۴۶۹۶۴۸	۳۲۷۰۶۴۸	۳۴/۶
۴۵	-/۰.۲۰۰۸	۹۳۳۳۲	۱۸۷۴	-/۹۷۳۷۶	۴۶۲۳۷۲	۲۸۰۰۹۹۹	۳۰/۰
۵۰	-/۰.۳۳۵۹	۹۱۴۵۷	۳۰۷۲	-/۹۵۵۷۸	۴۵۰۲۴۰	۲۳۳۸۶۲۸	۲۵/۶
۵۵	-/۰.۵۶۷۵	۸۸۳۸۶	۵۰۱۶	-/۹۲۷۷۴	۴۲۰۳۳۱	۱۸۸۸۳۸۸	۲۱/۴
۶۰	-/۰.۹۰۳۸	۸۳۳۷۰	۷۵۳۵	-/۸۸۵۵۷	۳۹۹۲۳۷	۱۴۵۸۰۵۶	۱۷/۵
۶۵	-/۱/۴۳۱۷	۷۵۸۳۵	۱۰۸۵۷	-/۸۲۰۰۳	۳۵۳۵۵۲	۱۰۵۸۸۱۹	۱۴/۰
۷۰	-/۲۳۴۱۴	۶۴۹۷۸	۱۴۵۶۴	-/۷۲۳۵۷	۲۸۹۹۲۴	۷۰۵۲۶۷	۱۰/۹
۷۵	-/۳۴۰۱۰	۵۰۴۱۳	۱۷۱۴۶	-/۰۴۹۶۹۲	۲۰۹۷۸۰	۴۱۵۳۴۳	۸/۲
۸۰	۱	۳۳۲۶۸	۳۳۲۶۸	۰	۲۰۵۵۶۴	۲۰۵۵۶۴	۶/۲

منبع: (آقا، ۱۳۸۷).

۵۷

جدول شماره (۴): جدول امید زندگی فعال مردان کل کشور در سال ۱۳۸۵

سن	q(x,n)	l(x,n)	d(x,n)	s(x,n)	نرخ مشارکت اقتصادی	L(x,n)	سالهای فعالیت	T(x,n)	امید زندگی فعال (ex)
۱۰	-/۰.۰۰۲	۹۷۲۶۵	۱۸۷	-/۹۹۷	-/۰.۵۱	۴۸۵۸۵۹	۲۴۸۸۳	۳۷۵۶۰۲۰	۳۸/۶
۱۵	-/۰.۰۰۴	۹۷۰۷۸	۳۶۵	-/۹۹۵	-/۰.۳۴۰	۴۸۴۵۵۲	۱۶۴۵۹۴	۳۲۳۱۱۳۷	۳۸/۴
۲۰	-/۰.۰۰۵	۹۶۷۱۳	۵۰۴	-/۹۹۵	-/۰.۷۲۲	۴۸۲۳۳۹	۳۴۸۰۹۴	۳۵۶۶۵۴۳	۳۶/۹
۲۵	-/۰.۰۰۵	۹۶۲۱۰	۴۹۴	-/۹۹۵	-/۰.۹۰۹	۴۷۹۸۲۴	۴۴۶۱۷۹	۳۲۱۸۴۴۹	۳۳/۵
۳۰	-/۰.۰۰۶	۹۵۷۱۶	۵۵۳	-/۹۹۳	-/۰.۹۵۵	۴۷۷۲۴۱	۴۵۵۹۶۷	۲۷۸۲۲۷۰	۲۹/۱
۳۵	-/۰.۰۰۸	۹۵۱۶۳	۷۲۳	-/۹۹۱	-/۰.۹۵۶	۴۷۴۱۱۰	۴۵۳۰۲۸	۲۳۲۳۰۳	۲۴/۴
۴۰	-/۰.۰۱۲	۹۴۴۴۰	۱۱۰۸	-/۹۸۵	-/۰.۹۳۶	۴۶۹۶۴۸	۴۳۹۷۹۵	۱۸۷۲۲۷۵	۱۹/۸
۴۵	-/۰.۰۲۰	۹۳۳۳۲	۱۸۷۴	-/۹۷۴	-/۰.۸۹۷	۴۶۲۳۷۲	۴۱۴۸۰۱	۱۴۳۳۴۸۱	۱۵/۴
۵۰	-/۰.۰۳۴	۹۱۴۵۷	۳۰۷۲	-/۹۵۶	-/۰.۷۷۷	۴۵۰۲۴۰	۳۹۹۹۱۸	۱۰۱۸۶۷۹	۱۱/۱
۵۵	-/۰.۰۵۷	۸۸۳۸۶	۵۰۱۶	-/۹۲۸	-/۰.۶۹۱	۴۲۰۳۳۱	۲۹۷۱۸۹	۶۶۸۷۶۲	۷/۶
۶۰	-/۰.۰۹۰	۸۳۳۷۰	۷۵۳۵	-/۸۸۶	-/۰.۵۷۹	۳۹۹۲۳۷	۲۳۰۹۹۹	۳۷۱۵۷۳	۴/۵
۶۵	۱	۷۵۸۳۵	۷۵۸۳۵	۰	-/۰.۳۹۸	۳۵۳۵۵۲	۱۴۰۵۷۳	۱۴۰۵۷۳	۱/۹

با توجه به جدول بالا که تغییرات امید زندگی فعال در کل کشور را نشان می‌دهد با بالا رفتن سن افراد در گروههای سنی از میزان امید زندگی فعال کاسته می‌شود و در آخرین گروه سنی به کمتر از ۲ سال می‌رسد، اما نکته مهم اینکه تغییرات امید زندگی فعال تا گروه سنی ۲۰ ساله تغییرات چندانی ندارد و این امر می‌تواند ناشی از این باشد که اکثر افراد تا این گروه سنی کمتر وارد بازار کار شده‌اند. لذا تغییرات امید زندگی فعال چندان محسوس نمی‌باشد و از این گروه سنی به بعد با افزایش سنین از میزان امید زندگی کاسته می‌شود و شدت تغییرات از گروه سنی ۳۵ سال به بعد بیشتر می‌شود و تا گروه بالای ۶۵ که به زیر ۲ می‌رسد. البته این پائین بودن امید زندگی فعال در گروه سنی بالای ۶۵ سال بیانگر این نمی‌باشد که افراد در این گروه سنی دیگر بکار مشغول نمی‌باشند، بلکه اصولاً این کاهش طبق قوانین جدول عمر می‌باشد و چه بسا میزان امید زندگی فعال بیشتر از این هم باشد.

جدول شماره (۵): جدول امید زندگی فعال مردان نقاط شهری در سال ۱۳۸۵									
سن	q(x,n)	l(x,n)	d(x,n)	s(x,n)	نرخ مشارکت اقتصادی	L(x,n)	سالیهای فعالیت	T(x,n)	امید زندگی فعال (ex)
۱۰	۰/۰۰۱	۹۸۰۶۹	۱۳۳	۰/۹۹۸	۰/۰۳۰	۴۹۰۰۱۲	۱۴۹۳۸	۳۶۵۸۱۱۰	۳۷/۳
۱۵	۰/۰۰۲	۹۷۹۳۶	۲۷۱	۰/۹۹۷	۰/۲۷۶	۴۸۹۰۶۰	۱۴۴۹۷۹	۳۶۴۳۱۷۲	۳۷/۲
۲۰	۰/۰۰۴	۹۷۶۶۵	۳۷۳	۰/۹۹۶	۰/۶۷۵	۴۸۷۴۱۵	۳۲۸۷۷۴	۳۵۰۸۱۹۳	۳۵/۹
۲۵	۰/۰۰۴	۹۷۲۹۲	۳۵۹	۰/۹۹۶	۰/۹۰۲	۴۸۵۵۷۱	۴۳۸۰۸۷	۳۱۷۹۴۱۹	۳۲/۷
۳۰	۰/۰۰۴	۹۶۹۳۴	۴۰۲	۰/۹۹۵	۰/۹۵۷	۴۸۳۶۹۷	۴۶۲۸۷۴	۲۷۴۱۳۳۲	۲۸/۳
۳۵	۰/۰۰۶	۹۶۵۳۲	۵۳۵	۰/۹۹۳	۰/۹۵۷	۴۸۱۴۰۵	۴۶۰۷۳۱	۲۲۷۸۴۵۸	۲۳/۶
۴۰	۰/۰۰۹	۹۵۹۹۷	۸۵۵	۰/۹۸۸	۰/۹۳۵	۴۷۸۰۳۵	۴۴۷۱۳۷	۱۸۱۷۷۲۷	۱۸/۹
۴۵	۰/۰۱۶	۹۵۱۴۲	۱۵۳۴	۰/۹۷۸	۰/۸۸۹	۴۷۲۳۳۵	۴۱۹۹۳۴	۱۳۷۰۵۹۰	۱۴/۴
۵۰	۰/۰۲۸	۹۳۶۰۸	۲۶۲۹	۰/۹۶۲	۰/۷۴۴	۴۶۲۰۵۹	۳۴۳۵۶۶	۹۵۰۶۵۶	۱۰/۲
۵۵	۰/۰۵۰	۹۰۹۷۹	۴۵۰۶	۰/۹۳۶	۰/۶۳۳	۴۴۴۵۴۸	۲۸۱۵۱۸	۶۰۷۰۹۰	۶/۷
۶۰	۰/۰۸۱	۸۶۴۷۳	۶۹۷۳	۰/۸۹۷	۰/۵۰۰	۴۱۶۱۶۱	۲۰۸۱۸۳	۳۲۵۵۷۲	۳/۸
۶۵	۱	۷۹۵۰۰	۷۹۵۰۰	۰	۰/۳۱۵	۳۷۳۱۰۱	۱۱۷۳۸۹	۱۱۷۳۸۹	۱/۵

با توجه به جدول بالا که تغییرات امید زندگی فعال مردان در مناطق شهری را نشان می‌دهد، تغییرات امید زندگی فعال تا گروه سنی ۲۰ ساله چندان آشکار نمی‌باشد و این عدم تغییرات بیشتر می‌تواند ناشی از این باشد که در مناطق شهری، افراد در این گروههای سنی مشغول به تحصیل می‌باشند و همچنین با توجه به این امر که اشتغال در شهر نیاز به تخصص دارد و افراد این گروههای سنی کمتر دارای تخصص می‌باشند، لذا امید زندگی فعال تغییراتی خاصی نداشته است. اما با بالا رفتن سن بتدریج از تعداد سالیهای امید زندگی فعال کاسته شده است و به ۱/۵ سال در گروه سنی بالای ۶۵ سال رسیده است.

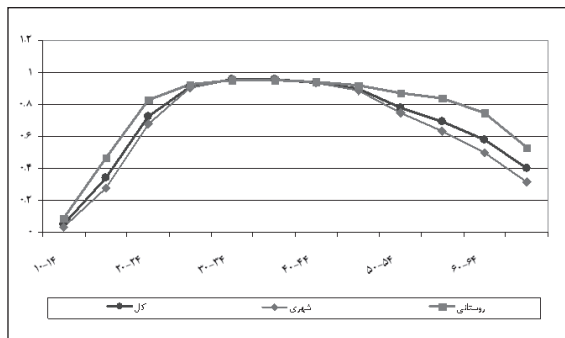
جدول شماره (۶): جدول امید زندگی فعال مردان نقاط روستایی در سال ۱۳۸۵									
سن	q(x,n)	l(x,n)	d(x,n)	s(x,n)	نرخ مشارکت اقتصادی	L(x,n)	سالهای فعالیت	T(x,n)	امید زندگی فعال (ex)
۱۰	۰/۰۰۲	۹۶۵۰۳	۲۳۸	۰/۹۹۷	۰/۰۸۶	۴۸۱۹۲۰	۴۱۵۸۱	۴۰۴۱۵۵۱	۴۱/۹
۱۵	۰/۰۰۵	۹۶۲۶۵	۴۴۸	۰/۹۹۴	۰/۴۶۳	۴۸۰۲۹۵	۲۲۲۱۸۹	۳۹۹۹۹۷۰	۴۱/۶
۲۰	۰/۰۰۶	۹۵۸۱۷	۶۲۱	۰/۹۹۳	۰/۸۲۵	۴۷۷۵۷۴	۳۹۴۰۹۴	۳۷۷۷۷۸۱	۳۹/۴
۲۵	۰/۰۰۶	۹۵۱۹۶	۶۱۶	۰/۹۹۳	۰/۹۲۵	۴۷۴۴۵۶	۴۲۸۸۶۰	۳۲۸۲۶۸۷	۳۵/۵
۳۰	۰/۰۰۷	۹۴۵۸۱	۶۹۰	۰/۹۹۲	۰/۹۵۲	۴۷۱۲۳۰	۴۴۸۴۵۷	۲۹۴۶۸۱۷	۳۱/۱
۳۵	۰/۰۰۹	۹۳۸۹۰	۸۹۰	۰/۹۸۸	۰/۹۵۱	۴۶۷۳۴۶	۴۴۴۵۶۸	۲۴۹۶۳۲۰	۲۶/۶
۴۰	۰/۰۱۴	۹۳۰۰۰	۱۳۲۴	۰/۹۸۲	۰/۹۳۹	۴۶۱۹۳۳	۴۳۳۹۷۷	۲۰۵۱۸۰۲	۲۲/۱
۴۵	۰/۰۲۳	۹۱۶۷۶	۲۱۴۷	۰/۹۷۰	۰/۹۱۹	۴۵۳۴۴۵	۴۱۶۸۱۹	۱۶۱۷۸۲۴	۱۷/۶
۵۰	۰/۰۳۸	۸۹۵۲۹	۳۴۰۸	۰/۹۵۱	۰/۸۷۲	۴۳۹۷۷۷	۳۸۳۳۳۶	۱۲۰۱۰۰۶	۱۳/۴
۵۵	۰/۰۶۲	۸۶۱۲۰	۵۳۷۷	۰/۹۲۱	۰/۸۳۸	۴۱۸۱۰۷	۳۵۰۳۴۱	۸۱۷۶۶۹	۹/۵
۶۰	۰/۰۹۸	۸۰۷۴۴	۷۹۰۶	۰/۸۷۷	۰/۷۴۷	۳۸۵۱۶۱	۲۸۱۲۳۳	۴۶۷۳۲۸	۵/۸
۶۵	۱	۷۲۸۲۸	۷۲۸۲۸	۰	۰/۵۳۰	۳۳۷۸۶۰	۱۷۹۰۹۵	۱۷۹۰۹۵	۲/۵

جدول شماره (۶) که تغییرات امید زندگی فعال مردان را در نقاط روستایی نشان می دهد حاکی از تفاوت قابل ملاحظه با کل کشور و مردان شهری دارد. در این جدول روند تغییرات مثل جداول بالا تا گروه سنی ۲۰ ساله چندان زیاد نمی باشد. اما نکته مهم اینکه میزان سالهای امید زندگی فعال در سنین پائین از متوسط کشوری و مردان شهری بیشتر می باشد و این امر با توجه به این مساله است که در مناطق روستایی مردان در سنین پائین مشغول به کار می شوند و تعداد سالهای امید زندگی فعال آنها بیشتر از مردان نقاط شهری می باشد. به طوریکه حتی در گروه سنی بالای ۶۵ سال نیز امید زندگی فعال شان یک سال از امید زندگی فعال مردان کل کشور و مردان شهری بیشتری باشد و این امر به دلیل عدم حمایت بیمه‌های اجتماعی و نداشتن درآمد دیگر مجبور به فعالیت در سنین بالاتر نیز می شوند و چه بسا فعالیت تا آخر عمر نیز ادامه یابد.

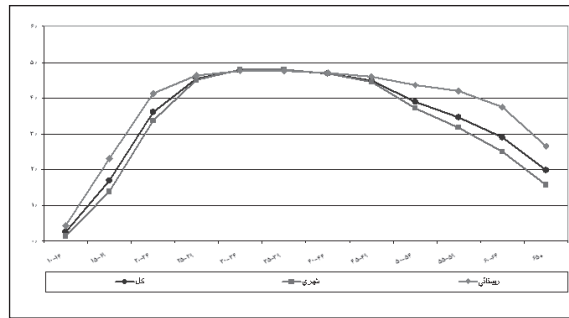
جدول شماره (۷): میزان فعالیت و میانگین فعالیت خام در گروه های سنی در کل کشور و نقاط شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵						
سن	کل		شهری		روستایی	
	میزان فعالیت	میانگین فعالیت خام	میزان فعالیت	میانگین فعالیت خام	میزان فعالیت	میانگین فعالیت خام
جمع	۰/۶۵۶	۳/۲۸۰	۰/۶۴۲	۳/۲۰۸	۰/۶۸۸	۳/۴۳۹
۱۴-۱۰	۰/۰۵۱	۰/۲۵۶	۰/۰۳۰	۰/۱۵۲	۰/۰۸۶	۰/۴۳۱
۱۹-۱۵	۰/۱۳۴	۱/۶۹۸	۰/۲۷۶	۱/۳۸۰	۰/۴۶۳	۲/۳۱۳
۲۴-۲۰	۰/۱۷۲	۳/۶۰۸	۰/۱۶۷	۳/۳۷۳	۰/۸۲۵	۴/۱۲۶
۲۹-۲۵	۰/۱۹۰	۴/۵۴۵	۰/۱۹۰	۴/۵۱۱	۰/۹۲۵	۴/۶۲۵
۳۴-۳۰	۰/۱۹۵	۴/۷۷۷	۰/۱۹۵	۴/۷۸۵	۰/۹۵۲	۴/۷۵۸
۳۹-۳۵	۰/۱۹۵	۴/۷۷۸	۰/۱۹۵	۴/۷۸۵	۰/۹۵۱	۴/۷۵۶
۴۴-۴۰	۰/۱۹۳	۴/۶۸۲	۰/۱۹۳	۴/۶۷۷	۰/۹۳۹	۴/۶۹۷
۴۹-۴۵	۰/۱۸۹	۴/۴۸۶	۰/۱۸۸	۴/۴۴۶	۰/۹۱۹	۴/۵۹۶
۵۴-۵۰	۰/۱۷۷	۳/۸۸۶	۰/۱۷۴	۳/۷۱۸	۰/۸۷۲	۴/۳۵۸
۵۹-۵۵	۰/۱۶۹	۳/۴۵۳	۰/۱۶۳	۳/۱۶۶	۰/۸۳۷	۴/۱۹۰
۶۴-۶۰	۰/۱۵۷	۲/۸۹۳	۰/۱۵۰	۲/۵۰۱	۰/۷۴۷	۳/۷۴۲
۶۵+	۰/۱۳۹	۱/۹۸۸	۰/۳۱۵	۱/۵۷۳	۰/۵۳۰	۲/۶۵۰
جمع	۴/۱۰۵		۳/۹۰۷		۴/۵۲۴	

۶۰

متوسط سالهایی که یک فرد به کار و فعالیت اقتصادی می پردازد میانگین فعالیت خام نامیده می شود. میانگین فعالیت خام در سال ۱۳۸۵ برای کل کشور ۴۱/۰۵ سال در نقاط شهری ۳۹/۰۷ سال و در نقاط روستایی ۴۵/۲۴ سال بوده است. با توجه به نتایج جدول، میانگین فعالیت خام در نقاط شهری کمتر از میزان متوسط کشوری و در نقاط روستایی با توجه به شرایط کار کشاورزی، بالا بودن پتانسیل نیروی کاری و عدم منابع درآمدی روستائیان غیر از کار کشاورزی و دامداری این میزان بالاتر از متوسط کشوری می باشد.

نمودار شماره (۳): میزان فعالیت اقتصادی ویژه سنی در کل کشور و در نقاط شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵

نمودار شماره (۴): میانگین فعالیت خام ویژه سنی در کل کشور و در نقاط شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵

بحث و نتیجه گیری

نتایج بررسی از روند تغییرات امید زندگی فعال مردان به تفکیک گروه های سنی در کل کشور و نقاط شهری و روستایی نشان داد که افراد تا رسیدن به سن خاصی با افزایش سن تمایل بیشتری به حضور در بازار کار دارند و از یک سن خاصی به بعد از تمایل آنها کاسته می شود. روند این تغییرات از بالا ترین سطح خود در گروه سنی ده ساله شروع شده و با بالا رفتن سن افراد از میزان امید زندگی فعال کاسته می شود و در آخرین گروه سنی به کمترین حد خود می رسد. البته میزان این روند در نقاط روستایی کمی متفاوت تر از کل کشور و نقاط شهری بوده است و علت این امر را می توان در نوع فعالیتهای شهر و روستا و نوع و مقدار درآمدهای غیر شغلی جستجو کرد. این درآمدها شامل حقوق بازنشستگی، درآمد ناشی از اجاره، درآمدهای حاصل از حساب پس انداز، سود سهام و دریافتی از بیمه و کمک سازمان های اجتماعی و موسسات خیریه و درآمد ناشی از فروش مصنوعات ساخته شده در خانوار است که معمولاً در شهرها بیش از روستاها وجود دارد و افراد شهری بیشتر می توانند زندگی خود را بر پایه آنها بنا بگذارند و از حضور در بازار کار خودداری کنند.

اشتغال و بیکاری، از جمله موضوع های اساسی اقتصاد هر کشوری است، به گونه ای که افزایش اشتغال و کاهش بیکاری، به عنوان یکی از شاخص های توسعه یافتگی جوامع تلقی می شود و کشور ایران در سال های اخیر، تحولات چشمگیر جمعیتی را تجربه نموده است. اگر از منظر اقتصادی محض به نیازهای یک خانوار توجه شود، این نیازها را می توان به چهار گروه شامل نیازها یا هزینه های زندگی خصوصی، نیازها یا هزینه های کلان و اجتماعی، نیازها یا هزینه های رفاهی و تامینی حال و آینده و خانواده و نیازها یا هزینه های سرمایه گذاری در دنیای کسب و کار برای تامین نیازهای فوق تقسیم کرد. با تامل در نیازهای یاد شده می توان دریافت که افراد فقط با حضور در بازار کار و دسترسی به فرصتی برای شغل مناسب می توانند منشاء چهار نوع درآمد، حقوق و دستمزد برای خود، مالیات برای دولت، حقوق بیمه برای بنگاههای رفاهی و تامینی و سود برای ترغیب کارفرمایان جهت کسب و کار، که به ترتیب برای تامین این نیازها یا هزینه ها کفایت می کنند، باشند. چون نیازهای اشاره شده عام و حیاتی اند، بطور کلی مشمول همه افراد صرفنظر از این که وارد بازار کار میشوند یا خیر، خواهد شد.

منتهی مسئله این است که اگر زمینه های اشتغال افراد در بازار کار فراهم شود، می توان امیدوار بود که آنان در تامین این هزینه ها مشارکت داشته باشند (طایی و دیگران، ۱۳۸۰). یکی از ویژگیهای جمعیت کوشا، طول متوسط زندگی فعال یک نسل از مردان و زنان است به این معنی که یک فرد در سراسر سال های زندگی نمی تواند فعال باشد و همانطور که در دوران کهنسالی و بازنشستگی بطور طبیعی فعال نیست. بنابراین ۵۵ سال دوره فعالیت زندگی یک نسل از ۱۵ سالگی تا ۷۰ سالگی است (آشفته تهرانی، ۱۳۸۲).

پیشنهادهای و الزامات سیاستی

ایران با توجه به افزایش یک دفعه ای جمعیت در اوایل انقلاب در حال حاضر دارای جمعیت جوانی می باشد بطوریکه بیش از نیمی از جمعیت آن کم تر از ۳۰ سال سن دارند (مهریار و احمد نیا، ۲۰۰۴) و (میرزائی و همکاران، ۱۳۸۲) و از آنجا که کاهش باروری در حجم نیروی کار و ساخت های سنی با تاخیر بسیار تاثیر می گذارد بدین لحاظ اقتصاد کشور با نرخ بیکاری بالایی برای جوانان مواجه می باشد. بنابراین مشکل اشتغال جوانان در ایران موضوعی کاملا جدی است. وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی از جمله وزارتخانه هایی است که با جمعیت فعال اعم از شاغل و بیکار در سراسر کشور مرتبط است و عملکردهای آن همواره از سوی افرادی که در بخشهای مختلف اقتصادی فعالیت می کنند و همچنین جمعیت وسیع جویای کار که بنا به شرایط خاصی هنوز نتوانسته اند به بازار کار راه یابند، مورد ارزیابی قرار می گیرد. پاسخگویی به قوانین کار از جمله (بازنشستگان، سالهای بازنشستگی و مطالبات بازنشستگان و فعالیت های دوباره بازنشستگان) جزء مهمترین موضوع هایی است که وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی همواره با آن مواجه بوده است. در کشورهای در حال توسعه امروزه با بالا رفتن امید زندگی و احتمال سالهای عمر بیشتر بعد از بازنشستگی، بازنشستگان به دلیل عدم کفاف درآمد و هزینه های زندگی چاره ای جز اشتغال دوباره ندارند در حالیکه در کشورهای توسعه یافته حداقل سن بازنشستگی بین ۱ تا ۱۰ سال افزایش یافته است ولی در ایران بعنوان یک کشور در حال توسعه سن بازنشستگی برای مردان و زنان به ترتیب ۵ و ۱۰ سال کاهش یافته است (اورنگ، ۱۳۸۷). امروزه امید به زندگی سالم به مفهوم امید داشتن به زندگی بدون محدودیت در انجام اعمالی است که در گذشته بطور معمول انجام می داده است. در حال حاضر بیش از ۴۵ کشور دنیا، امید به زندگی سالم دارند و این امید به زندگی سالم، راه اندیشه را به سوی تلاش دولت برای اجرای برنامه های ملی مراقبت از سالمندان می کشاند.

یکی از پدیده های بسیار تاثیر گذار بر اصلاح نظام بازار کار ایجاد فرصتهای شغلی برای نیروی جوان و دارای انگیزه فعالیت اقتصادی است، اصولا این مهم علاوه بر افزایش ظرفیت های جدید شغلی، زمانی میسر خواهد شد که بازنشستگان پس از وقوع حالت بازنشستگی به دلیل انگیزه های اقتصادی یا میل به تداوم فعالیت های شغلی، مجدداً اشتغال به کار نمایند. بررسی های مختلف نشانگر آن است که در کشور ما بازنشستگان به لحاظ عدم رضایت از وقوع بازنشستگی و احساس به داشتن توان مجدد فعالیت اقتصادی کماتن تمایل دارند پس از بازنشستگی به لحاظ عدم وجود رابطه بین بازنشستگی و حالت بازنشستگی در کشور، به اشتغال در مشاغل قبلی یا واحدهای کاری مشابه به تداوم فعالیت خویش اهتمام ورزند، هر چند که عدم کفایت حقوق بازنشستگی نیز تا حدودی می تواند عامل چنین بازگشت کاری باشد.

فهرست منابع و مآخذ

- ۱- آقا(هما)، (۱۳۸۷) "محاسبه جدول عمر خلاصه و کامل استان های کشور در سال ۱۳۸۵"، طرح مصوب شورای پژوهشی مرکز مطالعات و پژوهشهای جمعیتی آسیا و اقیانوسیه، تهران،
- ۲- آشفته تهرانی(امیر)، (۱۳۸۲)، "جمعیت شناسی اقتصادی و اجتماعی و برنامه ریزی نیروی انسانی" انتشارات پرشکوه،
- ۳- اورنگ(عباس)، (۱۳۸۷)، "تامین اجتماعی محور عدالت اجتماعی" تهران،
- ۴- بی نا، (۱۳۸۵)، "اشتغال زایی، چالش سهمگین برای ممالک رو به توسعه"، هفته نامه آتیه، شماره ۲۰۶،
- ۵- فرجادی (غلامعلی)، (۱۳۸۳) "بررسی نیروی انسانی و ویژگی های آن در اقتصاد ایران"، مجموعه مقالات دومین همایش انجمن جمعیت شناسی ایران، مرکز مطالعات و پژوهش های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه،
- ۶- طایبی (حسن)، (۱۳۸۱) "اشتغال محور اساسی تامین اجتماعی"، نشریه تامین اجتماعی، شماره ۱۱،
- ۷- کاظمی پور، (شهبلا)، (۱۳۸۵) "تحولات اخیر و آینده وضعیت اشتغال و بیکاری در ایران با تأکید بر وضعیت اشتغال زنان"، نامه انجمن جمعیت شناسی ایران، شماره ۱،
- ۸- نقوی (میرعلی)، (۱۳۸۰)، "اشتغال، بازار کار و درآمد: افزایش ناامنی و نابرابری"، فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره ۱،
- ۹- مطیع حق شناس (نادر)، (۱۳۸۳) "کودکان امروز، سکنداران اقتصاد فردا"، مجله فرهنگ و پژوهش، شماره ۱۶۳، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی،
- ۱۰- مطیع حق شناس، (نادر)، (۱۳۸۱)، "بررسی تطبیقی نرخ اشتغال و بیکاری جمعیت در استان های مختلف کشور"، مجموعه مقالات اولین همایش انجمن جمعیت شناسی ایران، مرکز مطالعات و پژوهش های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه،
- ۱۱- مجدآبادی (اسماعیل)، (۱۳۶۹) "ضمیمه درس روشهای مقدماتی تحلیل جمعیت شناختی"، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران،
- ۱۲- مرکز آمار ایران (۱۳۸۶)، "چکیده نتایج طرح آمارگیری نیروی کار"، انتشارات مرکز آمار ایران،
- ۱۳- مرکز آمار ایران (۱۳۸۶)، "آمارگیری از ویژگی های اشتغال و بیکاری خانوار"، انتشارات مرکز آمار ایران،
- ۱۴- مرکز آمار ایران (۱۳۸۷)، "آمارگیری از ویژگی های اشتغال و بیکاری خانوار"، انتشارات مرکز آمار ایران،
- ۱۵- میرزایی و همکاران، (۱۳۸۲)، "بررسی و تحلیل مسائل و چالش های جمعیتی ایران و پیامدهای آن"، کمیسیون جمعیت و چالش های اجتماعی، شورای عالی انقلاب فرهنگی، تهران،

16.Mehryar,A.H, & Ahmad-Nia,S., (2004), Age-Structural Transition in Iran: Short and Long-Term Consequences of Drastic Fertility Swings During the Final Decades of Twentieth Century, Population Studies and Research Center for Asia and Pacific, Tehran: Iran.

17.Smith David P. Formal Demography, (1992), plenum press, New York, London.